

actions or behaviour of the personality caused by personal values, aims to transform and change the world, and, to some extent, concerns and interests of object interaction. Under environmental behaviour the author considers system of actions or behaviour of the individual, which is directly or indirectly focused on saving and restoration of nature.

The feasibility of the child's behaviour is caused by adults process of goal-setting, which consists of defining and implementing goals. Formation of environmentally expedient behavior of primary school pupils involves not only intellectual, but primarily emotional and volitional qualities of the personality. Natural background of forming environmentally expedient behaviour is characterized as age periods during which various relationships of children with natural and social environment are being built.

Psychological-pedagogical foundations of forming environmentally expedient behaviour of primary school pupils constitute the following age characteristics: high activity; need for development; emotion; formation of the child as a stakeholder; formation of moral feelings under the influence of specific actions; dominance of particular directly senses. Structural components of environmentally expedient behaviour in relation to primary school pupils (knowledge of the nature and objects of the norms and rules of behaviour in nature, interest in natural objects, attitudes towards natural objects as subjects of interaction, experiences regarding objects of nature, deliberate actions and actions arising purpose of nature saving) are grounded.

The need to explore the possibility of the family concerning formation of environmentally expedient behaviour of primary school pupils, as well as to identify, how a school, on the one hand, manages the process, and on the other, uses the experience of parents in the process of environmental education in extra-curricular activities.

Key words: *behaviour, feasibility, environmental behavior, environmentally expedient behavior, goal-setting, primary school pupils.*

УДК 372.4:[371.71:613]

С. М. Кондратюк, Г. Л. Праженик
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглядаються питання збереження, зміцнення та відтворення здоров'я молодших школярів. Автори вбачають рішення проблеми здоров'язбереження дітей молодшого шкільного віку шляхом визначення та дотримання спеціальних педагогічних умов для формування здоров'язбережувальної компетентності учнів (формування в учнів мотивації на здоровий спосіб життя та ціннісне ставлення до здоров'я; поетапна реалізація методики формування в молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності; організація здоров'язбережувального середовища для закріплення учнями життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному й духовному здоров'ю).

Ключові слова: *здоров'язбережувальна компетентність, здоров'я, здоровий спосіб життя, молодші школярі, педагогічні умови.*

Постановка проблеми. XXI століття – період колосальних зрушень, які торкнулися всього людства. У зв'язку з цим вектором нового століття є трансформація уявлень про цілі, важелі та цінності життя, формування важливих компетентностей. У структурі загальної середньої освіти особливе

місце належить початковій школі, яка на етапі модернізації змісту освіти ставить перед собою завдання створення умов для утвердження особистісного навчання; орієнтації на реалізацію компетентнісного підходу до змісту освіти; максимального спрямування на формування універсальних компетентностей, однією з ключових є здоров'язбережувальна [3].

У Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття в розділі «Здоров'я нації через освіту» зазначено: «...державна політика в галузі освіти спрямована на забезпечення здоров'я людини в усіх її складових: духовній, соціальній, психічній, фізичній. Це здійснюється через розвиток ефективної здоров'язбережувальної освіти, повноцінне медичне обслуговування, створення екологічно сприятливого життєвого простору, залучення до фізичної культури і спорту всіх учасників навчально-виховного процесу» [9, 10–11].

Але складна соціально-економічна кон'юнктура розвитку України призвела до високого рівня захворюваності, особливо серед дитячого населення. Так, спеціальними медичними дослідженнями стану здоров'я молодших школярів встановлено, що в них найчастіша системна патологія – захворювання кістково-м'язової системи (71,8% учнів); у 47,9% дітей діагностували ураження шлунково-кишкового тракту; у 15,5% учнів виявлені зміни з боку серцево-судинної системи; значною була кількість випадків патології ЛОР-органів (30,3%); 14,8% школярів мали порушення обміну речовин у вигляді ожиріння, переважно I ступеня; у 14,1% учнів, особливо в 4-му класі, відзначалася патологія зору [10].

Тому, одним із головних завдань сучасної початкової освіти є формування у дітей знань, умінь і навичок збереження здоров'я та розуміння переваг здорової людини, а діяльність учителя на кожному уроці повинна бути орієнтована на прищеплення дітям стійкої позиції до цінності здоров'я, почуття відповідальності за збереження й зміцнення власного здоров'я. Отже, основним завданням сучасної школи стає виховання компетентної особистості, яка не тільки володіє знаннями щодо здоров'язбереження, а й уміє застосовувати їх у житті, адаптуватися до складних соціальних умов, підтримувати своє здоров'я на належному рівні, надавати опір негативним впливам [7; 10, 462].

Аналіз актуальних досліджень. Значний внесок у вирішення досліджуваної проблеми зробили як класики педагогічної науки: А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, так і сучасні вчені: Г. Апанасенко, І. Бех, Н. Бібік, Г. Буліч, М. Гончаренко, В. Горащук, С. Кириленко, В. Оржеховська, праці яких присвячені педагогічним аспектам формування здорового способу життя особистості. Культура здоров'я та здоровий спосіб життя визначаються О. Бідою, Л. Білик, Г. Кривошеєвою, Г. Презлятою, Л. Суценок як об'єкт соціального пізнання та важливий чинник виховання особистості.

Із погляду організаційно-методичного вирішення вказаної проблеми основними та ґрунтовними є дослідження таких науковців, як Т. Андрющенко, Є. Дорошенко, І. Зверев, Р. Клопов, О. Ковальова, В. Лях, Т. Нікіфорова, В. Пащенко та ін., які досліджували здоров'язбережувальний аспект в освіті й особливості його організації в системі навчання.

Проблемі збереження здоров'я дітей молодшого шкільного віку, присвятили свої дослідження: Н. Бібік, А. Борисенко, І. Брехман, О. Ващенко, М. Гончаренко, О. Дубогай, І. Дубровіна, Н. Кацур, С. Кондратюк, А. Маслоу, О. Московченко, В. Оржеховської, О. Савченко, С. Свириденко та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності збереження, зміцнення та відтворення здоров'я молодших школярів шляхом створення необхідних педагогічних умов для формування здоров'язбережувальної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сучасна парадигма педагогічної науки спрямована на вирішення проблеми збереження здоров'я та формування здорового способу життя школярів і здоров'язбережувальне виховання. Результатом такого процесу, на нашу думку, має бути сформована здоров'язбережувальна компетентність учня.

Аналіз значної кількості наукових джерел дозволив визначити кілька найбільш змістовних визначень дефініції «здоров'язбережувальна компетентність». Так, у сучасному Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (Державний стандарт, розд.1) від 23 листопада 2011 р. № 1392, визначення «здоров'язбережувальна компетентність» представлено як «здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей» [4; 6].

І. Анохіна розглядає здоров'язбережувальну компетентність як готовність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням і збереженням здоров'я, як свого, так і оточуючих [2, 25].

Т. Бойченко визначає здоров'язбережувальну компетентність як ключову та пропонує такі її ознаки:

- поліфункціональність: ця компетентність дозволяє вирішувати проблеми здоров'язбереження людини, групи людей, спільноти та суспільства в просторі всіх чотирьох складових здоров'я – фізичної, соціальної, психічної та духовної;
- надпредметність і міждисциплінарність: інформація про формування, збереження, зміцнення, використання (або споживання), відновлення та передача здоров'я має місце в усіх ланках неперервної валеологічної освіти (дошкільна, шкільна ланка, додипломна, післядипломна, освіта для дорослих);
- багатовимірність: зумовлена сутністю здоров'я людини як багатомірного і цілісного феномена. Забезпечення широкої сфери

розвитку особистості: вивчення шляхів і засобів формування, збереження, зміцнення, відновлення та передача здоров'я, особливо його духовної складової, має особистісне спрямування.

О. Ващенко здоров'язбережувальну компетентність розглядає як процес, що складається з трьох етапів, які відрізняються один від одного як специфічними завданнями, так і особливостями методики.

Перший етап – початкове ознайомлення з основними поняттями та уявленнями, спрямований на формування в учнів елементарних знань про складові здорового способу життя: уявлення про елементарні правила збереження здоров'я; виконання норм здоров'язбереження (на рівні первісного вміння); мотивацію до ведення здорового способу життя.

Другий етап – поглибленого вивчення, зосереджений на повноцінному розумінні основ здорового способу життя учнів та вказує на рішення наступних завдань: уточнення уявлень про основи здоров'язбереження; досягнення свідомого виконання елементарних правил збереження та зміцнення здоров'я; формування практичних знань, умінь, навичок, необхідних у повсякденному житті.

Третій етап – закріплення знань, умінь і навичок збереження та зміцнення здоров'я та їх подальшого вдосконалення, передбачає формування вміння зберігати здоров'я та перевести це у звичку, що буде використовуватися в повсякденному житті. Цей етап вирішує такі завдання: досягнення стабільності та автоматизму під час застосування правил збереження здоров'я; досягнення виконання правил збереження здоров'я відповідно до вимог їх практичного виконання; забезпечення варіативного використання правил здорового способу життя залежно від конкретних практичних умов [3].

Аналітичний огляд наукових досліджень і сучасної педагогічної практики свідчить, що формування здоров'язбережувальної компетентності здійснюється за допомогою впровадження в навчально-виховний процес здоров'язбережувальних технологій, які визначають як сукупність наукових знань, засобів, методів і прийомів, що дозволяють оцінити функціональні та психофізіологічні параметри здоров'я індивіда [8, 21].

Спираючись на запропоновані О. Ващенко етапи формування здоров'язбережувальної компетентності, ми виокремили доцільні, на нашу думку, форми організації педагогічного процесу, які нададуть можливість отримувати валеологічні знання та вдосконалюватимуть здоров'язбережувальні навички молодших школярів. Це, передусім, уроки: фізичної культури, основи здоров'я, природознавство; фізкультурно-оздоровчі заходи (динамічні паузи, фізкультурні хвилинки тощо); позакласна (години спілкування, тренінги, подорожі тощо) та позашкільна (спортивні секції, відвідування басейну, гуртки художньої самодіяльності, різні види танців тощо) робота; спеціально організовані оздоровчі заходи та процедури, малі

форми активного відпочинку, що призведе до сформованості культу здоров'я, потреби у здоровому способі життя, а відтак і здоров'я-збережувальної компетентності.

Проведене нами дослідження доводить, що більшість учителів початкових класів, хоч і розуміють важливість проблеми формування в молодших школярів здорового способу життя, на практиці цю роботу проводять епізодично, методи застосовують майже одноманітні: бесіди, розповіді, іноді фізичні паузи. Тому вважаємо за необхідне конкретизувати педагогічні умови, які будуть цілеспрямовано впливати на формування в дітей молодшого шкільного віку здоров'язбережувальної компетентності. До них ми відносимо:

- 1) формування в учнів мотивації на здоровий спосіб життя та ціннісне ставлення до здоров'я;
- 2) поетапна реалізація методики формування в молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності;
- 3) організація здоров'язбережувального середовища для закріплення учнями життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному й духовному здоров'ю.

Перша педагогічна умова «Формування в учнів мотивації на здоровий спосіб життя» передбачає формування в дітей інтересу до проблеми збереження здоров'я, прагнення вести здоровий спосіб життя, усвідомлення необхідності здобуття знань щодо життєвих навичок, які сприяють фізичному, соціальному, психічному та духовному здоров'ю та їхньому формуванню. Готовність дітей молодшого шкільного віку до сприймання знань про основи здоров'я та чинники, які сприяють здоров'ю, до дотримання здорового способу життя суттєво залежить від вмотивованості дітей та сформованості в них відповідних ціннісних орієнтацій.

Реалізацію цієї педагогічної умови забезпечують такі методи роботи з учнями як бесіди, пояснення, проблемно-ігрові завдання, спостереження, моделювання ситуацій, тести, мозковий штурм, аналіз життєвих ситуацій, вчинків.

Друга педагогічна умова «Поетапна реалізація методики формування в молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності» передбачає: а) початкове ознайомлення учнів з основними поняттями та уявленнями збереження здоров'я; б) поглиблене вивчення основ здорового способу життя; в) закріплення знань, умінь і навичок збереження та зміцнення здоров'я та їх подальше вдосконалення.

Упровадження в навчально-виховний процес зазначеної педагогічної умови забезпечують методи формування поглядів і переконань щодо дотримання здорового способу життя, а саме роз'яснення, бесіди, розповіді, казки та метод прикладу: позитивний приклад педагогів, батьків, новаторів здорового способу життя; методи формування оздоровчої поведінки –

педагогічний вплив (порада, вимога, виховні ситуації) та привчання до виконання певних дій (режим дня, вправи); методи стимулювання діяльності і поведінки – змагання (ігри, шкільні спартакіади) та заохочення (схвалення), а також загальні методи: змагання, ігри, турніри, туристичні походи, конкурси, дні здоров'я, клубні форми роботи, екскурсії, валеологічні акції, ситуаційно-рольова гра, робота над проектами «Я і моє здоров'я».

Третя педагогічна умова «Організація здоров'язберезувального середовища для закріплення учнями життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному і духовному здоров'ю» передбачає застосування молодшими школярами набутих знань, умінь і навичок здорового способу життя, тобто закріплення здоров'язберезувальних життєвих навичок у спеціально створеному здоров'язберезувальному середовищі. У такий спосіб діти мають можливість самостійно моделювати свою поведінку та діяльність, приймати рішення, діяти за внутрішнім переконанням, нести відповідальність за свої вчинки, набуваючи, таким чином, власного досвіду свідомого дотримання здорового способу життя.

Реалізація третьої педагогічної умови вимагає також і дотримання від керівництва школи та вчителів гігієнічного нормування до загальних шкільних приміщень та спортивних споруд; до озеленення приміщень школи і класів; контроль за температурним режимом; контроль за природним та штучним освітленням у приміщеннях; забезпечення санітарно-гігієнічної відповідності шкільних меблів; контроль за чистотою класних кімнат; дотримання гігієнічних вимог до поліграфічної продукції для школярів, до одягу та взуття, до перегляду телевізійних передач та перебування за комп'ютером.

Запропоновані педагогічні умови перебувають у змістовому та функціональному взаємозв'язку і взаємозалежності, що забезпечує умови збереження здоров'я молодших школярів і таким чином формують здоров'язберезувальну компетентність.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Вважаємо, що виділені педагогічні умови підвищать рівень сформованості здоров'язберезувальної компетентності молодших школярів і забезпечать застосування вмінь і навичок збереження та зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя учнів.

Стаття не претендує на повне вирішення всіх аспектів проблеми компетентнісного підходу до формування здоров'язберезувальної обізнаності учнів початкових класів. Перспективними напрямками для майбутніх наукових розвідок вбачаємо висвітлення особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до здоров'язберезувального виховання учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережна Л. К. Програмно-цільовий підхід до організації роботи школи сприяння здоров'ю / Л. К. Бережна // Управління школою (Основа). – 2007. – № 19–21. – С. 63–66.
2. Ващенко О. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах / О. Ващенко, С. Свириденко // Директор школи. – 2006. – № 20. – С. 12–15.

3. Ващенко О. М. Організація навчально-виховного процесу з «Основ здоров'я в 1–4 класах» : навч. метод. посібник / О. М. Ващенко. – Кам'янець-Подільський ФОП Сисин О. В., 2010. – 167 с.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>
5. Кацур Н. Здоров'я дітей – здоров'я нації (про формування здорового способу життя у школярів) / Н. Кацур // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 11–14.
6. Кондратюк С. М. Технологія організації сучасного уроку в початковій школі / С. М. Кондратюк, Л. І. Рубан // Серія: Педагогіка і психологія : зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2013. – Вип. 41. – Ч. 2. – С. 260–265.
7. Мельник І. М. Аксиологічний аспект технології здорового способу життя молодших школярів / І. М. Мельник та ін. // Сучасні технології навчання в початковій освіті : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (13–14 квітня 2006 р.) / Редкол.: З. Сіверс, О. Кононко, Е. Белкіна та ін. – К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2006. – С. 105–108.
8. Московченко О. Н. Оптимизация физических нагрузок на основе индивидуальной диагностики адаптивного состояния у занимающихся физической культурой и спортом (с применением компьютерных технологий) : автореф. дисс. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / О. Н. Московченко. – Москва, 2008. – 62 с.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Шкільний світ. – К., 2001. – 24 с.
10. Оржеховська В. М. Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошуки / Валентина Михайлівна Оржеховська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : [збірник наукових праць / Інститут проблем виховання АПН України; за ред. І. Д. Беха]. – Вип. 10, Т. 1. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2007. – С. 461–466.

РЕЗЮМЕ

Кондратюк С. Н., Пращеник А. Л. Педагогические условия формирования здоровьесберегающей компетентности младших школьников.

В статье рассматриваются вопросы сохранения, укрепления и восстановления здоровья младших школьников. Авторы видят решение проблемы здоровьесбережения детей младшего школьного возраста путем определения и соблюдения надлежащих педагогических условий для формирования здоровьесберегающей компетентности учащихся (формирование у учеников мотивации к здоровому образу жизни и ценностное отношение к здоровью; поэтапная реализация методики формирования у младших школьников здоровьесберегающей компетентности; организация здоровьесберегающей среды для закрепления учениками жизненных навыков, которые способствуют физическому, социальному, психическому и духовному здоровью).

Ключевые слова: здоровьесберегающая компетентность, здоровье, здоровый образ жизни, младшие школьники, педагогические условия.

SUMMARY

Kondratyuk S., Prazhenik H. Pedagogical conditions of junior pupils' health saving competence formation.

The article points out that the vector of the new century is the transformation of ideas about goals, leverages and the value of life, the formation of important competencies. The elementary school occupies special place in the structure of secondary education. At the

stage of modernization of educational content it is aimed at creating conditions for the establishment of personal training; it focuses on the implementation of competence approach to educational content.

The authors define and prove special pedagogical conditions. Their implementation in the educational process of primary school will purposefully affect the formation of children of primary school age health saving competence, which include:

1) formation of pupils' motivation for a healthy lifestyle and value attitude to health (influences motivational-value component of health saving competence);

2) step by step realization methods of forming the junior pupils health saving competence (influences cognitive-conscious component of health preservation competence);

3) organization of health preservation environment to fixing pupils' life skills that promote physical, social, mental and spiritual health (influences action-behavioral component of health saving competence).

The authors characterize the forms of organization of educational process, which will provide an opportunity to get valeological knowledge and improve health saving skills to junior schoolchildren. It is, first of all, the lessons of physical culture, health care, natural sciences, physical education and wellness activities (dynamic pause, athletic minute, and so on); beyond curricula (socializing, training, travel, etc.) and extracurricular (sports clubs, swimming pool, hobby groups, different types of dances and so on) activities; specially organized recreational activities and procedures, minor forms of recreation, which will lead to the formation of the cult of health, the need in a healthy lifestyle, and therefore health saving competence.

The article does not exhaust the problem of competency approach to forming in primary school pupils' health saving knowledge in the educational area. Future directions of our research will be aimed at pedagogical support of the health saving process of junior pupils and lighting the main features of future primary school teachers training to valeological education of pupils.

Key words: *health saving competence, health, healthy lifestyle, junior pupils, pedagogical conditions.*

УДК 373.31:371.321.6

Г. І. Непомняца

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

У статті розглянуто особливості формування математичних понять у молодших школярів. З'ясовано, що у процесі формування математичних понять у молодших школярів на засадах компетентнісного підходу слід звернути увагу на те, що рівень їхнього засвоєння визначається не тільки повнотою розкриття змісту або формулювання означення, а й умінням правильно оперувати поняттями, тобто підводити під них нові об'єкти, бачити узагальнені істотні ознаки поняття в нових умовах. Окреслено основи для міцного й осмисленого засвоєння математичних понять молодшими школярами. Розкрито послідовність формування математичних понять в учнів початкової школи на основі компетентнісного підходу.

Ключові слова: *процес формування математичних понять, учні початкових класів, компетентнісний підхід.*